

THE READINGS OF A LUCID INTELLECTUAL

Anca BOLDEA, PDH student (IIIrd year), University of Bucharest, Faculty of Letters,

Paper coordinator: prof. univ. dr. Liviu Papadima

Abstract: Camil Petrescu innovates the Romanian novel by creating a typology of character- the lucid intellectual. In this character's life, reading occupies a leading place. This paper follows the epic thread of the novels „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” (“The Last Night of Love, the First Night of War”) and „Patul lui Procust” (“Procust's Bed”), from the perspective of the main character's readings. In the first mentioned work, Ștefan Gheorghidiu is giving reading instructions to his wife or constantly ordering the volumes that aroused his interest. In „Patul lui Procust”, Fred Vasilescu reads Ladima's letters to Emilia, thus finding out about his friend's destiny.

Keywords: lucid intellectual, reading scenes, Camil Petrescu

O discuție la popota căpitanilor întâmpină cititorul în primele pagini ale romanului „**Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război**”. Toți cei paisprezece ofițeri ai batalionului de acoperire stau îngrămădiți, în așteptarea cafelelor, adunați în jurul unei gazete. Subiectul ei este oferit de un eveniment colportat de toate ziarele: un bărbat care și-a ucis soția infidelă a fost achitat de tribunal. Căpitanii ascultă știrea și încep o discuție despre ce este și ce nu este permis în iubire.

Lectura colectivă declanșează memoria afectivă a lui Ștefan Gheorghidiu, care inițiază o călătorie mentală spre momentul când a întâlnit-o pe Ela. Alături de alți bărbați, intră într-o competiție bazată pe orgoliu - cel care o va cuceri pe Ela va fi declarat învingător. Ștefan Gheorghidiu devine soțul celei mai râvnite studente și începe să construiască o viață alături de ea.

Exceptând dese reprezentări erotice și observațiile naratorului subiectiv cu privire la detaliile fizice ale Elei, personajul feminin nu este conturat psihologic decât foarte vag. Cititorului i se transmite că-i plăceau cărțile numai în măsura în care le citea soțul ei. Ea silabisește cu greu titlurile de carte, deoarece nu știe, ignorantă cum e, limba germană:

„- Ce-ai mai luat? și silabisea cu greu. Ernst Mach... *Erkenntniss und Irrtum...* Jerusalem... *Lehrbuch der Psychologie*. Ți-a executat Alcalay comanda? serios?... Și ea, care nu le citea, era încântată pentru că știa că le aștept nerăbdător. Așa o doream, răzvrătind, fermecător lacomă, pachetele de la băcănie și în același timp privind cu sfială pachetul cu cărți, pe care ea nu le citea, dar știa cel puțin că prețuiam mult, ba chiar le frecventa și se interesa de ele, cu politețea cu care saluți

și întrebi de sănătate pe domnul important pe care-l respecti, dar în a cărei companie te plictisești.”¹

Misoginismul evident al lui Camil Petrescu îi este transferat lui Ștefan Gheorghidiu. Ela înțelege că volumele sunt valoroase, dar evită cu sfială orice contact cu lectura. Femeia este, pe lângă ignorantă, și incultă, deși frecventează o facultate! Ea nu este capabilă să citească decât reviste de modă, care să-i cultive gustul pentru cochetărie: „Peste câteva zile am întâlnit-o în fața chioșcului de ziare de la Independența. Ceruse o revistă de mode și tocmai o plătea (...)”²

Cartea devine un obiect cu ajutorul căruia hârjonelile erotice devin mai palpitate:

„Vrea să-mi arunce cartea de pe mescioară în cap, dar sar mai înainte, o prind în brațe și o culc în pat. (...) - Tot mai vrei să dai oamenilor cu cărțile în cap? și-i conturăm, abia atingându-le cu gura, buzele moi și cărnoase, iar când înfiorat le simțeam întredeschiderea și respirația caldă de floare, mă depărtam de ele și mă apropiam ușor de urechiușe.”³ Ela, înfiorată și prinsă în jocurile dragostei, uită complet de valoarea cărții și o aruncă spre capul soțului, în speranța de a-l nimeri: „S-a ridicat înfuriată, aprigă, în genunchi și în aceeași clipă mi-a zburat în cap cartea... și de-abia am avut timp să mă feresc (...)”⁴

Aceste scene ludice, care prezintă o relație idilică în ochii naratorului subiectiv, încep să devină din ce în ce mai rare după ce o moștenire ajunge în posesia tânărului cuplu. Ela își pierde din feminitate, conform observațiilor subiective ale naratorului, intră în cercuri mondene și trăiește o aventură extraconjugală.

Obiceiurile de lectură ale lui Ștefan sunt zdruncinate. Concentrarea îi dispare, postul de la Universitate îi este periclitat: „Nu mai puteam citi nicio carte, părăsisem Universitatea”.⁵ Cărțile încep să i se pară lipsite de esență, „uscate”: „Cum tot cearșaful și perna erau prea calde, cum toate cărțile, pe care am vrut să le citesc, mi se păreau uscate, am coborât către ora cinci în grădină.”⁶

Suferința sa, veridică de altfel, este înfășurată în hainele orgoliului. Se încăpățânează să nu o confrunte pe soția sa și să o întrebe fățiș dacă l-a înșelat sau nu, și și bazează întreg comportamentul pe niște simple speculații. Găsește acest model de purtare în versurile poezilor pe care-i citește: „am citit versuri în care poezii se vaietă cu vorbe mari că au fost înșelați, și toți aproape își făceau un orgoliu din această suferință din dragoste...”⁷

Afectată de lipsa de comunicare a soțului ei, Ela se îmbolnăvește și cade la pat. Ștefan decide atunci să-i trimită un pachet de cărți, motivând că acest gest îi va face bine, cu toate că mărturisise, câteva pagini înainte, că Elei nu-i plăcea să citească:

¹ Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012, pp. 32-33.

² Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București 2012, p. 95.

³ *Op. cit.*, p. 65.

⁴ *Ibidem*, p. 66.

⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁶ *Ibidem*, p. 87.

⁷ *Ibidem*, p. 112.

„M-am interesat, puțin mai de aproape, și am aflat că, de două săptămâni, nevastă-mea e bolnavă la pat. Am făcut un pachet de cărți, din librărie, am ales un braț de flori și i le-am trimis cu câteva rânduri, fără titlu.

«Am aflat că ești bolnavă... Îmi pare nespus de rău(exageram tonul ca să-l creadă convențional). Ai aci câteva cărți, de Anatole France și Wilde, autorii d-tale favoriți, ca să-ți treacă mai ușor timpul. Ți-aș fi recunoscător dacă, având nevoie de ceva, mi-ai comunica prin comisionarul care-ți aduce rândurile acestea.

Cu prietenie și urări de sănătate,

Ș.»⁸

Ela primește cărțile și-i trimite o scrisoare fără titlu, ca a soțului ei:

„Într-adevăr, sunt de vreo două săptămâni în pat, dar cred că nu e prea grav. N-am nevoie de nimic, îți mulțumesc foarte mult, dar florile și cărțile mi-au făcut o nespusă plăcere. Toți prietenii mi-au trimis, de mi-e casa plină, însă liliacul e parcă mai frumos, acum, decât oricare altă floare.

Cu multe mulțumiri,

E.”⁹

În mod surprinzător, într-o zi, în timp ce scotocește prin sertarele unui mic birou din odăița ei de primire, în care se afla o etajeră cu cărți, Ștefan Gheorghidiu dă peste o scrisoare ascunsă într-un volum. De altfel, notează naratorul, cărțile ei toate erau depozitate de note și scrisori uitate printre pagini. Aceasta era singura lor menire. Cărțile devin simple depozite pentru diverse însemnări sau documente secrete.

Scrisoarea îi provoacă tulburare, deoarece demonstrează nevinovăția femeii:

„Fetițo, diseară Iorgu pleacă la țară, că e 15 februarie și trebuie să tocmească oameni pentru arături. Mi-e urât de moarte singură acasă. Vino să mâncăm amândouă. Am și croitoreasa la mine, poate că-ți tai și tu taiorul... Seara dormi la mine, dacă vrei, stăm toată noaptea de vorbă.»

Era scrisul Anișoarei. Iorgu era bărbatu-său, 15 februarie, data când am venit de la Azuga.”¹⁰

Cu toate că ține în mâini dovada clară că Ela este nevinovată și trăiește un scurt moment de bucurie, Ștefan Gheorghidiu nu este lămurit pe deplin. O bănuiește de duplicitate, de o inteligență pe care nu i-o evidențiasse până atunci- ea a bănuț că el va căuta în camera ei și a pus strategic scrisoarea în carte:

„Pe urmă a început bănuiala că aș putea fi victima unei abile manevre. Dacă scrisoarea a fost pusă cumva de curând acolo? (...) Ca să aducă ulterior scrisoarea, i-ar fi trebuit prea mari complicități și nici nu avea certitudinea că aș fi găsit-o. De asemeni, ce motiv ar fi avut să mi-o plaseze aci? De ce să ție să ne împăcăm? Ce interes ar fi avut? (...) Mă îmbrac repede și pornesc spre Anișoara. Pe drum, am însă o nouă îndoială. Dacă totuși scrisoarea e întocmită?”¹¹

⁸ Camil Petrescu, *Ultima noapte, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012, pp. 116-117.

⁹ *Op. cit.*, p.117.

¹⁰ *Ibidem*, p. 129.

¹¹ *Ibidem*, p. 130.

Această dovadă clară nu are puterea de a rămâne în picioare. Lui Ștefan Gheorghidiu i s-a fixat în minte ideea că a fost înșelat și, în loc să-i scoată rădăcinile, o hrănește voluntar, pentru a naște mai târziu hotărâri monstruoase.

Urmează un lung șir de scrisori schimbate între cei doi, epistole în care-și descriu detașați, activitățile cotidiene. Ștefan Gheorghidiu descoperă cu satisfacție că Ela trăiește o viață izolată, cu mici bucurii singuratice: citește dimineața câte o carte, pe bancă, pe bulevard sau în parc, urmărind jocul copiilor, cu bonele lor, se duce la piață să cumpere brânzeturi, zmeură și mere, doarme leneșă după-masă; la șase, ia dulceața și cafeaua cu coana Atena, gazda și vechea prietenă. Nimic notabil, nimic care să-i atingă lui Ștefan Gheorghidiu corzile geloziei: „Îmi scria că se simte mulțumită, că aerul limpede și cu miros de brad îi face bine, mai ales după iarna de petreceri, că n-a făcut nicio cunoștință nouă, că e «încântată», că niciuna din vechile noastre cunoștințe nu e în Câmpulung. (...) Aproape în fiecare zi, la popotă, primeam câte o scrisoare, cam cu același cuprins, care mă liniștea ca o binefăcătoare promisiune.”¹²

O ultimă scrisoare dezvăluie calvarul. Ela îl chema negreșit la Câmpulung, pentru sâmbătă, sau cel mai târziu duminică. Naratorul notează: „Era o impresie tulburătoare, care mă neliniștea. Încercasem în toate chipurile să obțin o permisie de două zile, fără să izbutesc.”¹³ Cum nu primește permisie, Ștefan nu poate onora rugămintea Elei.

Gelozia sa se reaprinde atunci când un colonel îi spune povestea unui cuplu care trăise o poveste similară cu a lui- ea, bănuită că ar fi comis adulter, plasează o scrisoare ca din partea unei prietene, pentru a adormi bănuielile soțului înșelat. Fără să ezite, Ștefan interiorizează povestea ca și cum ar fi a lui:

„Într-o zi, când femeia era la el în garsonieră, și-l credea pe bărbatu-său plecat pentru trei zile la o conferință diplomatică, nu știu unde, ea se hotărăște să rămână toată noaptea la Grigoriade, dar, pentru orice întâmplare, trimite acasă un plic descăcut, ca din partea celei mai bune prietene- Madeleine o chema, zice el – prin care asta o roagă să vie să doarmă la ea, că-i urât singură, căci bărbatul ei e plecat. Și, sigură de această prietenă, cea mai bună a ei, nici nu o mai întrebă macar. Trimite biletul cu indicația printr-un comisionar, să spuie cameristei să-l puie chiar pe măsuta din dormitorul ei. Catastrofă. Bărbatul vine de dimineață de tot, îi face un scandal imens. Pasămite, el petrecuse toată noaptea chiar cu «cea mai bună prietenă» a nevastă-si... Femeia, uluită, prinsă așa în cursă, se stăpânește, nu spune o vorbă și pleacă. Dar cum tipul vrea să divorțeze, ea își aduce aminte că mai are o prietenă, Madelaine, o roagă, o imploră pe ea și pe bărbatul ei să declare că ea a scris scrisoarea și, după destule peripecții, izbutesc să-l convingă și pe bărbat de acest lucru, că voia nebunul să strice casa.”¹⁴

Tulburarea lui Ștefan este vizibilă; sufletul îi devine alb și începe să-și imagineze seria de complicități...simple închipuiri, alimentate de o minte chinată de gelozie.

Nicolae Manolescu atrăgea atenția cu privire la credibilitatea îndoielnică pe care o are naratorul subiectiv:

¹² Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012, p. 134.

¹³ *Op. cit.*, p. 135.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 164-165.

„Naratorul nu ne spune (și n-o va face nici mai târziu) nimic altceva în afara bănuielilor lui. El e îndeajuns de lucid ca să nu aibă pretenția că deține adevărul. Tot ce aflăm despre Ela și despre relațiile dintre soți provine din această sursă care e departe de a putea fi considerată infailibilă sau, măcar, creditabilă. Gheorghidiu recunoaște din capul locului că are bănuiala infidelității Elei și că ea îl aruncă în prada unor cumplite îndoieli. E, pe de altă parte, conștient că își agravează singur suferința, prin interpretarea tendențioasă sau chiar prin exagerarea celor mai mărunte fapte.”¹⁵ Completează, remarcând că „de pe scena Istoriei, războiul se mută pe aceea a conștiinței individului.”¹⁶

Personajul este armonizat cu autorul însuși- scrie doar ceea ce știe. El însumează crezul camilpetrescian:

„Ca să evit arbitrariul de a pretinde că gândesc ce se întâmplă în cugetul oamenilor, nu e decât o singură soluție: să nu descriu decât ceea ce văd, ceea ce aud, ceea ce înregistrează simțurile mele, ceea ce gândesc eu... Aceasta-i singura realitate pe care o pot povesti... Dar aceasta-i realitatea conștiinței mele, conținutul meu psihologic... Din mine însumi nu pot ieși...”¹⁷

Nicolae Manolescu conchide, atunci când scrie despre acest roman, că Ștefan Gheorghidiu scrie un roman, nu doar își povestește iubirea răvășită de gelozie, ci o scrie. El este, de fapt, „un «romancier» virtual”.¹⁸

Scene de lectură se petrec și pe front. Soldații sunt informați permanent prin intermediul gazetelor. Ei primesc broșuri de la regiment. Acestea sunt sub formă de cărțuții subțiri, tipărite prost, pe hârtie de jurnal, cu coperte verzi și galbene. Articolele poartă titluri clare cu privire la conținut:

„Noi învățăminte de pe frontul occidental se numea una. Alta: *Rolul artileriei în războiul actual*. În sfârșit, o a treia: *Notele unui căpitan din armata germană*. Câte un căpitan sau maior, din birourile statului-major, traducea și tipărea astfel de broșuri, fie că-l interesau, fie că voia să arate că are de lucru, dar nimeni nu le dădea nicio importanță, și, trimise la corpurile de trupă, zăceau prăfuite în pachete, ca teancurile de broșuri patriotice prin pivnițele prefecturilor. Din când în când, «ca să se descarce», aghiotanții de regimente le distribuiau la ofițeri. La drept vorbind, ele ar fi trebuit să fie citite de către generali și state-majore, căci era vorba de învățăminte pentru conducere, la început, iar eu și cu Orișan eram convinși și chiar uimiți de seriozitatea cu care se documentează ofițerimea noastră superioară – căci aceste cărțuții erau cu adevărat extrem de interesante – dar mai târziu am înțeles că supra evaluasem anumite inteligențe.”¹⁹

Un fenomen interesant constă în incifrarea unor mesaje militare în articole ce, în aparență, nu transmit mare lucru. Soldații trebuie deprinși să citească printre rânduri:

¹⁵ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 664.

¹⁶ Ibidem, p. 663.

¹⁷ Camil Petrescu, apud Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 665.

¹⁸ *Op. cit.*, p. 665.

¹⁹ Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012, pp. 137-138.

„În timpul războiului, în ziarele franțuzești, la mica publicitate, apăreau anunțurile spionilor germani în limbaj convenit. Și anunțul următor:

«*De închiriat apartament mare, șapte odăi, din cauza plecării. Adresați ziar 235.*»

Însemna în realitate:

«*Ieri au trecut spre gara Amiens șapte regimente cu destinație necunoscută. Planul 653 expediat prin agentul H33.*»²⁰

„**Patul lui Procust**” este un roman epistolar. Asemeni romanului franțuzesc, „*Legături primejdioase*”, de Laclos, volumul se construiește pe schimbul de scrisori între personaje.

Tudor Vianu remarca: „*Patul lui Procust* ni se prezintă ca un document, ca un «dosar de existențe», nu ca o compoziție literară.”²¹

Sunt două cupluri: George Demetru Ladima-Emilia și Fred Vasilescu-Doamna T (Maria T. Mănescu). După cum remarca Constant Ionescu în volumul „*Camil Petrescu. Amintiri și comentarii*”, „*Viețile lor se încrucișează și, până la un punct, se contopesc*”.²² Tot el identifică două părți ale romanului: „*întâia-55 pagini- transcrie scrisorile unei doamne T. către autor; a doua, mult mai complexă- 380 pagini- expune momente din viața lui Fred și crâmpie din viața lui Ladima*”.²³ Rama o constituie lectura scrisorilor lui Ladima de către Fred Vasilescu. Ladima i-a scris mult timp Emiliei, de care fusese îndrăgostit, și pe care visa să o ia de soție.

Emilia este o actriță netaalentată, o parvenită care prestează favoruri sexuale pentru a-și mări veniturile, pentru a-și face relații și pentru a urca pe scara socială.

Fred Vasilescu, un playboy cu foarte mulți bani, aviator și răsfățat al femeilor, rămâne în patul Emiliei din dorința de descoperi mai multe despre prietenul său, Ladima. Cel din urmă se îndrăgostise sincer de această actriță vulgară și, atunci când conștientizează că și-a irosit iubirea pe o femeie imorală, își curmă viața. În cuplul Emilia-Ladima, femeia este categoric inferioară bărbatului.

În timp ce citește aceste scrisori compromițătoare, Fred premeditează furtul acestora. Înainte să se sinucidă, Ladima îi ceruse Emiliei să-i înapoieze corespondența, însă aceasta refuzase să o facă. Prin urmare, Fred consideră că este datoria sa de prieten să îndeplinească această ultima dorință a amicului său. Pentru a nu-și trăda interesul vădit pentru scrisori, Fred joacă mici scene de teatru: îi face Emiliei complimente în care nu crede, insinuează atingeri senzuale pentru un act pe care nu și-l mai dorește. Dincolo de aceste linjușiri, continuă să citească: „*O cercetez îndelung, deși nu mă interesează, dar ca să nu îmi trădez interesul exclusiv pentru scrisori. Pe urmă:*

- Hai să mai citim.”²⁴

Emilia comentează tare fiecare scrisoare. Fred are rezervele sale mentale. Ladima se zbate în scrisori să o ajute să-și consolideze poziția în lumea teatrului, folosindu-se de

²⁰ Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012, p. 146.

²¹ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Lider, București, 1999, p. 384.

²² Constant Ionescu, *Camil Petrescu. Amintiri și comentarii*, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 154.

²³ *Op. cit.*, p. 155.

²⁴ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 206.

presă, în timp ce Emilia amintește tare de talentul ei invidiat de colegi. Ladima însă știe că este netalentată.

Lipsa ei de respect față de scrisorile lui Ladima reiese și din formula cu care se referă la ele- le numește „chestiile astea”.

Scrisul lui Ladima apare distinctiv. Cerneala violetă conturează liniile literelor pe foile albe: „E cu adevărat scrisul știut... Mare, aplecat spre dreapta, cu literele subțiate puțin ca să încapă mai multe. Literele mari sunt făcute din linii trase lung, dar fără colaci. Cozile termină mereu spre dreapta, apăsate, de parcă fiecare rând ar sfârși într-o parafă. Îmi dă o impresie de halucinant acest scris subțire, aplecat mult spre dreapta, aproape foarte mare și în același timp cu literele foarte înghesuite... E cele mai adesea, un scris cu cerneală violetă.”²⁵

Pe măsură ce parcurge scrisorile, Fred face observații cu privire la trupul Emiliei, o femeie atât de puțin feminină în ochii săi: „A întins mâna și, când s-a aplecat, sânul mic atârnă sub braț ca o gutuie molatecă.”²⁶, „Întorc capul spre ea, care e rezemată în cot, într-o rână, aproape cu fața-n jos. Acum burta cea mică i se lasă ușor spre cearșaf. Nu trage din țigare. Pun și foaia asta pe noptieră... frunzăresc scrisorile din cutia pită în trupurile noastre, așa, de formă, căci le iau tot la rând.”²⁷

Aparent pasionată de lectură, Emilia are câteva cărți pe noptieră. Fred notează: „Cobor până la etajera cu cărți și, uitând că sunt gol, din pricină că femeia de lângă mine mi se pare atât de puțin femeie, caut să descifrez broșurile care stau strâmb, într-o rână, din cauză că nu sunt destule ca să umple rafturile.

Două feerii, desigur, de la clasă: *Trandafirii roșii și Înșir-te mărgărite*, două volume din *Anna Karenina*, în traducere de domnul Brateș... Un roman moldovenesc, din biblioteca «Minerva», *Farmecul iubirii*, versuri de Orthansa Constantinescu, *Ce este monismul?* de dr. Leon, *Producția petroliferă în anii 1922-1923, Românii la Mărăsești* de Gh. Ștefănescu... și încă altele la fel.

Anna Karenina ajunsă până în dormitorul Emiliei... Privesc din nou din pat, acum cu o melancolie uscată, neangajată cu nimic, volumul fără copertă, numai cu pagina de față, îndoită la colțuri, de parcă ar fi uscată de singurătate.

- Ti-a plăcut?

Emilia stă rezemată într-un cot, cu sânii întinzându-i cămașa, ca niște punguțe albe în care ai turnat apă; are, grav, o grimasă:

- Are sfârșitul trist, nu-mi plac cărțile care se sfârșesc rău...”²⁸

Emilia percepe cartea mai mult ca pe un obiect de decor. Lecturile ei surprind numai stratul superficial al operelor literare. Este interesată numai de firul epic, despre care naratorul are dubii că-l înțelege întru totul. Din nou, transpare viziunea misogină a autorului însuși. Emilia mărturisește cu nonșalanță că nu i-a plăcut romanul lui Tolstoi, pentru că finalul este trist. Stilistica o lasă rece, tehnicile narative nu au nicio

²⁵ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 64.

²⁶ *Op.cit.*, p.64.

²⁷ *Ibidem*, p. 67.

²⁸ *Ibidem*, pp. 57-58.

semnificație pentru ea. Ea citește numai ca formă de divertisment, incapabilă să facă diferențe sau să emită păreri competente despre volumele parcurse.

Disperările și speranțele lui Ladima sunt reflectate cu acuratețe de felul în care-și edita scrisorile. Când este supărat, scrisul său este nervos, ascuțit, când este entuziasmat, repetă halucinant aceleași cuvinte, pe care le înșiră unele sub altele:

„Altă scrisoare, acum cu un scris mai nervos, mai grăbit și mult mai oblic, fără titlu.”²⁹, „I-am scris o scrisoare că îl aștept a doua zi seara, cu mare plăcere... Și uite ce nebunește mi-a răspuns.

Era într-adevăr o scrisoare de înnebunit. Pe patru pagini nu era scris decât cuvântul «mâine», în coloană, pe fiecare pagină și de câte 10 - 15 ori.

Mâine

Mâine

Mâine

Mâine

Mâine

Mâine

Și așa toate fețele. La urmă doar atât: «Va mai fi mâine?»³⁰

Atunci când este foarte ocupat, deoarece lucrează la mai multe proiecte deodată, Ladima îi scrie Emiliei puțin:

„Urmează apoi o seamă de bilețele scurte... fie că Ladima nu mai avea timp să scrie, căci acum scria aproape singur jumătate din gazetă, și încă articolele cele mai de seamă, fie că nu mai avea nevoie să scrie, căci pe Emilia o vedea în vremea aceasta, probabil, când vrea. Era o activitate înfrigurată, politică, războinică... Poate o fi fost și o diversiune sufletească - Nu sunt decât mici bilete:

Treci cu Valeria diseară pe la mine pe la redacție... Mă luați și mergem să mâncăm la „Mircea”.

Sau altul, pe hârtie cu antetul Veacului:

Nu te pot aștepta... Vino direct la teatru... Eu iau un ceai la redacție... Vezi să nu pierzi actul I, căci e o scenă foarte importantă... Observă că locul gazetei s-a schimbat, căci, din cauză că am apărut târziu, ni-l dăduse la fund și l-am trimis înapoi.

*G.*³¹

Sinuciderea sa este însoțită de o scrisoare surprinzătoare. Mărturisește că se sinucide din dragoste, din cauza iubirii neîmpărtășite pentru doamna T, și nu din cauza Emiliei! Creează o dublă diversiune: în buzunar are bani, ca să nu se creadă că s-a sinucis din cauza mizeriei, iar doamna T este alegerea decentă pentru un om care dorește să nu-și păteze reputația de om serios. Voalul îndrăgostirii cade și Ladima este rușinat de faptul că a putut iubi o femeie ușoară precum Emilia. Interesantă este preocuparea sa cu privire la părerea posterității despre el...

²⁹ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 128.

³⁰ *Op. cit.*, p. 129.

³¹ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 131.

La antipodul Emiliei este conturată Doamna T, femeie rafinată și cultă. În cuplul Fred Vasilescu-doamna T, femeia este net superioară bărbatului. Fred primește indicații de lectură de la doamna T, care citește tot ce-i cade în mână:

„citea toată ziua, și nu numai romane, ci tot soiul de cărți: tratate de drept și medicină, colecții de acte, sociologie, dar mai ales istorie... Până și din cărțile mele, și nu numai din cele adunate în carieră, ci și de aviație, a citit. Reviste de artă și literatură (de la ea am luat obiceiul să citesc și eu *Nouvelles litteraires* și *Candide*). Dar ceea ce m-a mirat mai mult era că nu lăsa să treacă, nici o zi, ziarele... O dată i-a spus cineva că asta e o apucătură bărbătească.

- Iartă-mă, eu nu mă duc la ceaiuri să aflu „noutăți” de la cucoanele, care știu atâtea; și nici nu mă interesează cam ce spun ele.”³²

Doamna T este o femeie atipică pentru vitrinele cu personaje feminine create de Camil Petrescu. Char și cadrul în care trăiește este ticsit cu etajere cu cărți și reviste; „Magazinul avea un fel de retragere ca o strană, mare cât o cameră... acolo era o masă groasă modernă, cu câteva fotolii joase în jur, o etajeră cu cărți și reviste. Citea, desena și aștepta să fie întrebată de fete.”³³ Însă, în perfecțiunea ei, doamna T are o slăbiciune. În numele iubirii, această femeie unică se lasă târâtă în situații umiltoare, chiar de către bărbatul iubit. Pentru cititor, comportamentul lui Fred pare complet lipsit de logică. Tudor Vianu explică în „Arta prozatorilor români”: „Sentimentele nu ne sunt prezentate apoi de Camil Petrescu ca explozii iraționale ale sufletului, ci ca consecințele unor acte de reprezentare și de judecată. Eroul lui Camil Petrescu este deci un intelectualist, o natură reflexivă și pătrunzătoare, care suferă pentru că gândește și analizează.”³⁴ Fred face însă exces de analiză. El despică firul iubirii până aproape de dispariție.

Doamna T este o pâlpare de speranță, prin care pare că se redresează imaginea femeii în operele acestui scriitor interbelic. Însă speranța se stinge rapid. Ea este aspru pedepsită pentru că este prea emoțională și pentru că nu poate să acționeze la rece, punând în balanță comportamentul debusolant al bărbatului iubit. Prea sensibilă și prea romantică, Doamna T va pierde în jocul dragostei.

Mare admiratoare a lui Mihai Eminescu, aceasta îl îndeamnă pe Fred să citească corespondența poetului. Fred mărturisește: „E drept că aceste scrisori le citisem pentru că îmi spusese doamna T. să le citesc. Căci ea citea memorii și colecții de scrisori cu pasiune.”³⁵

Despre corespondența Doamnei T., Nicolae Manolescu notează: „(...) Psihologic, scrisorile lui Fred sunt orientate spre în afară, ale doamnei T. spre înăuntru.”³⁶

Camil Petrescu este întotdeauna cu gândul la cititorii săi. În notele de subsol ale romanului „Patul lui Procust” se desfășoară parcă un alt roman. Se notează, cu deosebită atenție față de cititor, că: „Pentru cititori care au mai mult timp liber urmează aci în nota

³² *Op.cit.*, p. 202.

³³ *Ibidem.*, p. 203.

³⁴ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Ediție îngrijită de Geo Șerban, Editura Lider, București, 1999, p. 381.

³⁵ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 187.

³⁶ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 668.

și articolul lui Ladima, care i-a produs neplăceri cu direcția. (...) Poate fi citit după lectura întregii cărți.”³⁷

Viziunea sa cu privire la cititorul român este de interes. Jurnalul lui, publicat cu titlul „Note zilnice”, sugerează o neîncredere vădită în puterea de înțelegere a cititorului. Ce-i drept, la vremea la care au fost publicate, „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război” și „Patul lui Procust”, au constituit adevărate provocări pentru resursele de atunci – era nevoie de un cititor inițiat, cult și îndrăzneț, ca să accepte inovațiile cu care venea acest scriitor modern. Pe 18 noiembrie 1935, Camil Petrescu nota: „Mă întreb cum ar putea înțelege românii frumusețea unei cărți, când ei nu înțeleg nimic din frumusețea trăirii? Și ce corespunde în (prețuirea) lor înțelegere și admirație pentru frumos la ceea ce pricep ei din viață [?] E de presupus că în structura ei, preferința lor trebuie să rezerve surprize jenante.”³⁸

Bibliografie

- Camil Petrescu, *Note zilnice(1927-1940)*, Editura Cartea Românească, București, 1975
 Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987;
 Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Agora, București, 2012;
 Constant Ionescu, Camil Petrescu. Amintiri și comentarii, Editura pentru literatură, București, 1968;
 Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008;
 Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Ediție îngrijită de Geo Șerban, Editura Lider, București, 1999.

³⁷ Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Cartea Românească, București, 1987, p. 75

³⁸ Camil Petrescu, *Note zilnice(1927-1940)*, Editura Cartea Românească, București, 1975, p. 81.